

3.

„VAŠ POTPIS MOŽE ISPRAVITI SRAMOTU IZ GLINE“

Slavko Goldstein

UDK: 354(497.5)“1995/2011“:341.34-058.65(497.5 Glina=163.41)“1941“

Sažetak ► U prilogu se poziva na promjenu politike sjećanja na žrtve Drugoga svjetskog rata u Glini. Autor navodi pojedinosti u vezi ustaških zločina u kotarima Glina i Vrginmost počinjenih tijekom srpnja i kolovoza 1941. godine, koje smješta u kontekst tadašnjih događaja u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj. U zaključnom dijelu izneseni su razlozi za preimenovanje i prenamjenu današnjeg Hrvatskog doma u Spomen-dom.

Summary ► This paper calls for a change in the politics of remembrance for victims of the Second World War at Glina. The author draws attention to certain details of the Ustasha crimes carried out in the counties of Glina and Vrginmost in July and August 1941, placing them in the context of contemporary events in the ISC. In his conclusion, he presents the reasons for renaming and re-purposing the *Croat House* as a *Memorial House*.

Ključne riječi ► Glina, ustaški zločini, Hrvatski dom, Spomen-dom, politika sjećanja

Key words ► Glina, Ustasha crimes, Croat House, Memorial House, politics of remembrance.

<https://doi.org/10.17234/9789533792972.07>

OTVORENO PISMO SLAVKA GOLDSTEINA JADRANKI KOSOR¹

ZAGREB - Poštovana gospođo Kosor, prije svega, pridružujem se brojnim čestitkama koje su Vam ovih dana upućene u povodu uspješnog okončanja pristupnih pregovora naše zemlje s Europskom Unijom, koje ste u finalnoj fazi predvodili sa smjelim inicijativama i s mnogo upornosti.

Ohrabruju me i Vaše riječi da nam tek sad predstoji mnogo posla. Suština tih poslova, po mojem mišljenju, afirmacija je naših vlastitih vrijednosti u europskom

društvu i preuzimanje izgrađenih europskih vrijednosti za njihovu primjenu i razvoj u Hrvatskoj. Dužni smo pri tome uključiti i uklanjanje nekih mrlja koje već predugo tave na licu i na savjesti hrvatskog društva. One nam u vlastitoj kući neprekidno stvaraju razdore, a u europskom društvu s takvim ćemo mrljama biti neželjeni uljez.

Najružnija od tih mrlja nalazi se u Glini. Mnogo je masovnih pogubljenja počinjeno u ovoj našoj zemljici i u njenom susjedstvu, bezbroj ih je bilo po Europi i po cijelome svijetu, ali ne vjerujem da igdje postoji poprište masovnog zločina, koje bi bilo tako bezdušno obilježeno dvostrukim cinizmom, kakav je onaj u Glini. Poprište cinički počinjenog zločina nadsvođeno je ciničkim vrijeđanjem žrtava, njihovih obitelji, sunarodnjaka i cijelog hrvatskog društva.

Od početaka tih događanja ovih se dana upravo navršava punih 70 godina. Potkraj mjeseca srpnja 1941. godine krenuo je drugi val masovnih ustaških ubijanja srpskog stanovništva po selima Banije i Korduna. Počelo je u Banskome Grabovcu, strijeljanjem više stotina srpskih seljaka u znak odmazde za prvu partizansku akciju na tom području (napad na željezničku stanicu i oružničku stražu pod vodstvom Vasilja Gaćeše 23. srpnja 1941.), a nastavilo se pohodima ustaških kolona iz Gline, Karlovca i Slunja, sve do Primišlja, Rakovice i Cetingrada, u kojima je prema zapisu slunjskog župnika i ustaškog tabornika Ivana Nikšića ubijeno “po iskazima samih razbojnika... tri do četiri tisuće pravoslavaca”.

Ta velika ustaška “akcija čišćenja” trajala je od 24. srpnja do 8. kolovoza 1941. U tom razdoblju počinjena su i dva masovna zločina nad Srbima u glinskoj pravoslavnoj crkvi Rođenja Bogorodice. U noći od 29. do 30. srpnja u crkvi je ubijeno nešto manje od 200 muškaraca pravoslavne vjere, prisilno dovedenih iz okolice Topuskog. Prije jutra leševi ubijenih otpremljeni su u pripremljeno grobište nedaleko od sela Prekopa i tragovi

zločina su se pokušali prikriti, ali među leševima se prikrio i nekoliko živih ljudi.

Jedan od njih, Ljuban Jednak, uspio se izvući prije nego što su jame zatrpane i svjedočio je o zločinu već za vrijeme rata i na poslijeratnim suđenjima. Gotovo istovremeno, pravoslavci u kotaru Vrginmost (danas Gvozd) bili su pozvani da se u nedjelju 3. kolovoza prijave u Vrginmostu radi prijelaza na katoličku vjeru. Obećavalo im se da time postaju sigurni od svakog progona. Priličan broj ljudi iz obližnjih sela povjerovao je u ta obećanja i 3. kolovoza ujutro dobrovoljno se prijavio lokalnoj upravi u Vrginmostu.

Iz Čemernice skupno je došlo oko 600 ljudi, uredno poredanih u velikoj povorci s hrvatskim trobojnicama na čelu. Njih je predvodila lokalna učiteljica Ljubica Borrojević, Srпкиnja, koja je prethodnih dana, uz suradnju nekoliko Čemerničana, zdušno agitirala da se masovno krene na “pokrst”.

Čini se da je o tome imala neke dogovore s lokalnim ustašama u Vrginmostu koji su joj obećali da će sve biti u redu, a ona je djelovala u dobroj vjeri, misleći da će tako spasiti ljude svoga kraja. Pozivani su i seljaci iz šire okolice – iz Kirina, Sjeničkaka, Bovića - ali oni su bili nepovjerljiviji prema ustašama i nisu se odazvali. Ali pored Čemerničana, dobrovoljno su stigli iz Pješčanice, Crevarske Strane, Batinove Kose, Bukovice i nekoliko njih iz Trepče.

U Vrginmostu su ustaše odvojili žene i djecu, s obrazloženjem da je dovoljno što glava porodice svojim “pokrstom” jamči za cijelu obitelj.

Zatim su muškarci poimenično popisani i kamionima otpremljeni u Glinu. Tek kad su se pod jakom ustaškom stražom našli u opustošenoj pravoslavnoj crkvi Rođenja Bogorodice i u njoj bili zaključani, shvatili su prevaru. Iste noći bili su poubijani hladnim oružjem, njih blizu sedam stotina (prema poimeničnom popisu iz svih sela kotara Vrginmost). Prije jutra leševi su kamionima otpremljeni do pripremljenih grobišta nedaleko od sela Prekopa, gdje su i pokopani. Ujutro su Glinjani mogli vidjeti krv koja je procurila ispod vrata crkve, u kojoj se dvije noći potajno ubijalo.

O zločinima u glinskoj crkvi ima mnogo različitih tekstova, pa su opisi događaja prilično nepodudarni, kao i procjene o broju žrtava. Međutim, upravo tijekom posljednjih pola godine objavljene su tri knjige, dvije u izdanju zagrebačke Prosvjete i jedna u izdanju beogradskog Muzeja žrtava genocida, s poimeničnim popisima

žrtava i prilično podudarnim opisima događaja. Pomno sam analizirao te popise i njihove argumentacije, pa prilično pouzdano procjenjujem da je u dva masovna zločina u glinskoj crkvi Rođenja Bogorodice ubijeno blizu tisuću, a svakako više od 800 muškaraca pravoslavne vjere, od kojih je blizu 200 dopremljeno prisilno, a oko 700 je bilo obmanutih da idu “na pokrst”.

Poprište ciničkog “pokrsta” pretvorenog u masovni zločin, crkva Rođenja Bogorodice, do temelja je srušeno već nepunih mjesec dana poslije počinjenog zločina. Godine 1969. na tom je mjestu podignut Spomen-dom s izloženom muzejskom i arhivskom građom o srušenoj crkvi i počinjenim zločinima u njoj i u glinskome kraju. Godine 1982. započeta je a 1988. završena izgradnja umjetničkog spomen-obilježja pred Spomen-domom s poimeničnim popisom 1564 postradale žrtve iz Gline i njezinog šireg područja u proljeće i ljeto 1941. Za vrijeme socijalističkih vlasti tu su održavane godišnje komemoracije, za vrijeme krajiških vlasti 1991. – 1995. crkveni obredi u počast postradalih.

U kolovozu 1995. godine, pošto je s akcijom Oluja Glina vraćena Republici Hrvatskoj, umjetničko spomen-obilježje na mjestu nestale crkve demolirano je i zatim uklonjeno, a Spomen-dom preimenovan je u Hrvatski dom. I tako natpis Hrvatski dom već 16 godina cinički stoji nad stratištem mnogo stotina Srba, podmuklom prevaram dovučenih u smrt. Zar kroz to vrijeme baš nikome u lokalnoj vlasti, u županijskim nadležstvima, pa ni u hrvatskoj vladi, još nije sinulo kakve sve asocijacije takav cinizam priziva, neugodno kompromitantne za hrvatsko društvo i nadležnu vlast? I kakve osjećaje budi kod lokalnih Srba, i Srba općenito, od kojih mnogi iz svojih obitelji imaju ponekog koji je skončao u glinskoj crkvi?

Nedugo poslije Oluje bio sam u Glini i zapanjen stajao pred natpisom Hrvatski dom, koji kao ime sugerira intimu obitelji i domoljublje naroda, a postavljeno je da natkrili zločin kojem po cinizmu nema ravna u civiliziranom svijetu. U gornjem dijelu doma je knjižnica i čitaonica, a u donjem dijelu veća prostorija za razne prigode i sastajanja. Čuo sam da ponekad ima i okupljanja koja su po svojem karakteru i sadržaju uvredljiva za žrtve toga mjesta kojem pripada pijetet.

Čuo sam, također, i objašnjenja da je preimenovanje Spomen-doma u Hrvatski dom razumljiv inat i osveta zbog uklanjanja Hrvatskog doma, koji je u Glini postojao od 1913. do 1945. godine, kada je bio preimenovan u Radnički dom. Nalazio se stotinjak metara udaljen od

pravoslavne crkve koja je 1941. pretvorena u mjesto zločina. Danas je na tom mjestu bivšeg Hrvatskog i bivšeg Radničkog doma masivna stambena zgrada, sagrađena po urbanističkom planu 1976. godine, jer su dotrajale prizemnice, uključujući i Radnički dom, bile nepodobne za takvo mjesto u glavnoj ulici u centru grada.

Držim da Glina na takav način nije smjela ostati bez svog Hrvatskog doma, ali to ni u kojem slučaju ne može biti opravdanje da se taj dom smjesti na poprište ustaškog zločina i da se Srbima oduzme njihov Spomen-dom.

Poštovana gospođo Kosor,

dana 14. lipnja ove godine ili koji dan kasnije primili ste pismo Centra za suočavanje s prošlošću *Documenta* i Građanskog odbora za ljudska prava iz Zagreba. Pismo je upućeno i drugim najodgovornijim dužnosnicima Republike i lokalnih vlasti u Glini. Potpisnici pisma, gospođa Vesna Teršelič i gospodin Zoran Pusić, predlažu Vam da u povodu 70-godišnjice tragičnih događaja u nekadašnjoj crkvi Rođenja Bogorodice objekt, koji se sada nalazi na tom mjestu i zove se Hrvatski dom, bude vraćen svojoj prvobitnoj namjeni i ponovno postane Spomen-dom.

Pridružujem se njihovom prijedlogu, osobito zbog toga što do četvrtka 7. srpnja nisu dobili nikakav odgovor, izuzev telefonske obavijesti Tajništva Ministarstva kulture, kojom je predlagačima priopćeno da to ministarstvo nije nadležno da rješava takav prijedlog. Obraćam se Vama jer, s obzirom na Vaše funkcije u Vladi i u Vašoj stranci, imate najviše mogućnosti da reagirate brzo i efikasno.

Predlažem Vam da jedan dan između 29. srpnja i 3. kolovoza dođete u Glinu i da na prostoru nekadašnje crkve Rođenja Bogorodice potpišete ili s lokalnim vlastima supotpisete odluku da se sadašnji Hrvatski dom vraća njegovoj prvobitnoj namjeni Spomen-doma posvećenog prije svega stradalnicima na tome mjestu od prije 70 godina, a da se istovremeno pokrene inicijativa za podizanje novog Hrvatskog doma ili za preadaptaciju nekog od postojećih objekata u Glini u Hrvatski dom. Uvjeren sam da bi takav Vaš nastup u Glini i potpis ili supotpis na takvoj odluci za moralno zdravlje hrvatskog društva po svom dalekosežnom učinku bio ravan Vašem potpisu ili supotpisu na dokumentu o pristupanju Hrvatske Europskoj Uniji.

U Zagrebu, 6. srpnja 2011.

S poštovanjem Vas pozdravlja Slavko Goldstein

¹ Pismo je objavljeno u *Jutarnjem listu*, 9. srpnja 2011., pod naslovom „Odlučite. Vaš potpis može ispraviti sramotu iz Gline, a nije manje važan od potpisa na ugovor o ulazu u EU“. Pismo sadrži osnovne teze koje je S. Goldstein izložio na Znanstvenom kolokviju.